

วิเคราะห์ต่อยอดโครงการสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้เผยแพร่รายงานผลสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 ฉบับสมบูรณ์ ทั้งในระดับทั่วราชอาณาจักร ภาค และจังหวัด เมื่อปี 2567 ข้อมูลจากสำมะโนการเกษตร ถือเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ใช้อ้างอิงในการบริหารกำหนดนโยบาย มาตรการ และการวางแผนพัฒนา ภาคการเกษตรของประเทศ รวมทั้งสามารถนำไปวิเคราะห์และต่อยอดเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของประชากรภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปี 2568 สำนักงานสถิติแห่งชาติได้จัดทำบทความเชิงวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลจากสำมะโน การเกษตร พ.ศ. 2566 เป็นข้อมูลหลัก เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญ สะท้อนสถานการณ์ ภาคการเกษตร และนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาภาคการเกษตร ทั้งในระดับประเทศและกลุ่มประชากรภาคการเกษตรเฉพาะด้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 4 ประเด็น ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

1 70 ปีชาวนาไทย ผ่านมุมมอง ข้อมูลสำมะโนการเกษตร

ประเทศไทย มีจำนวนผู้ปลูกข้าว เนื้อที่ปลูกข้าว และผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วง 70 กว่าปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2493 - 2566) ปัจจุบันชาวนาไทย ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ เริ่มปรับตัวใช้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ยังใช้สารเคมีสูง และยังเผชิญกับปัญหาหนี้สิน

2 สถานภาพทางเศรษฐกิจ ของเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน เป็นของตนเอง

เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นของตนเอง กระจายอยู่ในทุกจังหวัด ทั่วประเทศ โดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร รายย่อย มีรายได้ต่ำ และพึ่งพารายได้ จากการเกษตรเป็นหลัก

3 หนี้สินเกษตรกรไทย

เกษตรกรที่มีหนี้สินทางการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีรายได้ หลักจากการเกษตร รายได้ต่ำ และมี หนี้สินค้างชำระสูง โดยมีหนี้สินค้างชำระ เฉลี่ยมากกว่ารายได้เฉลี่ย 2.13 เท่า กระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ

4 โดรนเพื่อการเกษตร ยกระดับ รายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าว

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ใช้โดรน มีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่และรายได้ จากผลผลิต สูงกว่าผู้ที่ไม่ใช้โดรน โดยพบว่า ผู้ใช้โดรนกระจายอยู่ในทุก จังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ของ ผู้รับจ้าง

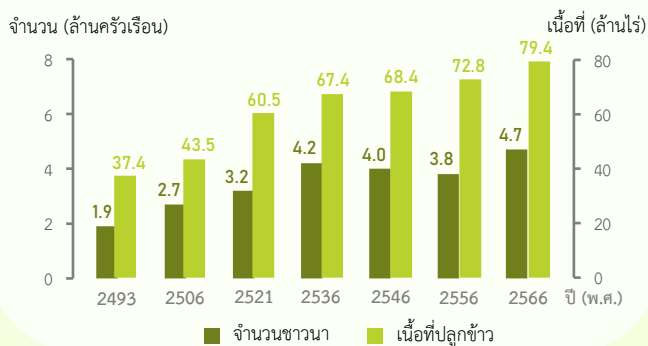
(1) 70 ปีชาวนาไทย ผ่านมุมมองข้อมูลสำมะโนการเกษตร

ข้อมูลสำมะโนการเกษตรได้มีการจัดเก็บมาแล้ว 7 ครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 จนถึงครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2566 โดยครั้งนี้ได้นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์สถานการณ์และลักษณะสำคัญของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหรือชาวนาไทย ซึ่งพบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1 จำนวนชาวนาและเนื้อที่ปลูกข้าวเพิ่มขึ้น

จำนวนชาวนาไทยเพิ่มขึ้นจาก 1.9 ล้านครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2493 เป็น 4.7 ล้านครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2566 เช่นเดียวกับเนื้อที่ปลูกข้าวที่เพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวจาก 37.4 ล้านไร่ เป็น 79.4 ล้านไร่ แต่เนื้อที่ปลูกข้าวเฉลี่ยกลับลดลงจาก 20.1 ไร่/ครัวเรือน เป็น 16.8 ไร่/ครัวเรือน

2 ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่เพิ่มขึ้น

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ผลผลิตข้าว มีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ ในปี พ.ศ. 2566 จะลดลงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับ ปี พ.ศ. 2556 ก็ตาม

3 คุณลักษณะของชาวนาไทยในปัจจุบัน

จากข้อมูลสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นการจัดทำครั้งล่าสุด พบว่า

1) ชาวนาไทยส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ และจบการศึกษาระดับประถมศึกษา

ชาวนาไทยมีอายุเฉลี่ย 57 ปี โดยมีผู้ที่อายุ มากกว่า 60 ปี เกือบ 3 ล้านราย และจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 62.8

2) ชาวนาไทยมีการปรับตัวในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

ชาวนาไทยมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการทำการเกษตร โดยพบว่า ชาวนาไทยใช้แอปพลิเคชันเพื่อการเกษตร ร้อยละ 34.6 และมีการใช้โดรน ร้อยละ 6.5

3) ชาวนาไทยเกือบทุกรายใช้ปุ๋ยเคมี และสารเคมีในการปลูกข้าว

ชาวนาไทยมีการใช้ปุ๋ยเคมี ถึงร้อยละ 96.5 และใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ถึงร้อยละ 93.2

4) ชาวนาไทยยังคงมีหนี้สินค้างชำระสูงกว่ารายได้

ชาวนาไทยกว่าร้อยละ 73.4 มีภาระหนี้สิน โดยมีหนี้สินค้างชำระเฉลี่ย 172,457 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งสูงกว่ารายได้ทางการเกษตรเฉลี่ยที่มีเพียง 103,420 บาทต่อครัวเรือน

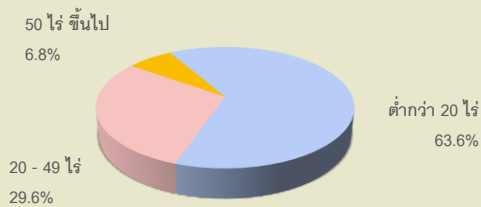
ชาวนาไทยมีการศึกษาน้อยและกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในการใช้แรงงานคน ทำให้ต้องปรับตัวใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น แต่ยังใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีอย่างแพร่หลายและเผชิญกับปัญหาหนี้สิน ภาครัฐควรพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ สร้างความตระหนักในการใช้สารเคมีอย่างถูกต้อง และส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการด้านการเงินในครัวเรือนที่ดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวนาไทยให้ดีขึ้น

(2) สถานภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

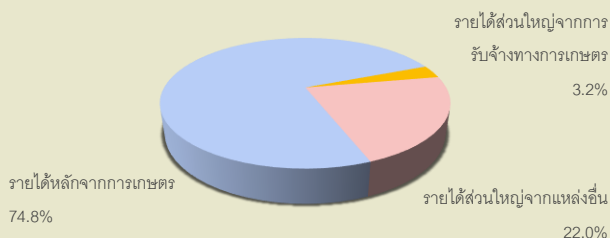
ที่ดินเป็นปัจจัยหลักในการประกอบอาชีพของเกษตรกร และยังเป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูงที่สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับเกษตรกรได้ แต่ยังมีเกษตรกรจำนวนหนึ่งที่ยังไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยผลสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีเกษตรกรอยู่ประมาณ 9.2 แสนครัวเรือน จากทั้งสิ้น 8.7 ล้านครัวเรือน หรือร้อยละ 10.6 จึงได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายคุณลักษณะและสะท้อนสถานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ดังนี้

1 เป็นเกษตรกรรายย่อย พึ่งพารายได้หลักจากการเกษตร และมีรายได้ต่ำ

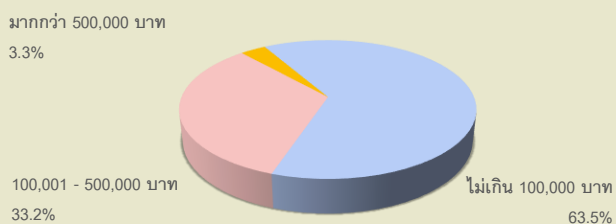
โดยพบว่า เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ร้อยละ 63.6 มีเนื้อที่ถือครองทำการเกษตรต่ำกว่า 20 ไร่ ในขณะที่อีก ร้อยละ 29.6 มีเนื้อที่ถือครองทำการเกษตร 20-49 ไร่

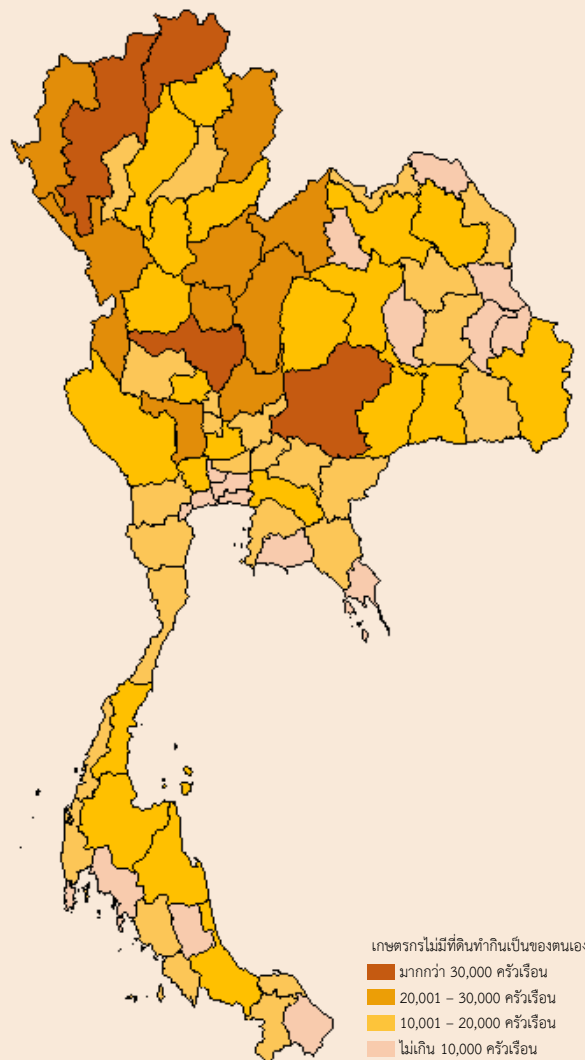
ร้อยละ 74.8 เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีรายได้หลักจากการเกษตร

ร้อยละ 63.5 เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง มีรายได้ไม่เกิน 100,000 บาท/ปี ในขณะที่มีรายได้มากกว่า 500,000 บาทขึ้นไป ร้อยละ 3.3

2 เกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองกระจายอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดย 5 จังหวัดที่มีเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองมากที่สุด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เป็นเกษตรกรรายย่อย พึ่งพารายได้หลักจากการเกษตร และมีรายได้ต่ำ ซึ่งกระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายหรือมาตรการเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรกลุ่มนี้ โดยการส่งเสริมเพิ่มความรู้และเพิ่มทักษะในการทำการเกษตร อาชีพเสริมที่สอดคล้องกับทักษะที่มีอยู่ และจัดสรรที่ดินให้เกษตรกรถือครองและมีการมสิทธิตามความเหมาะสม เพื่อให้มีความมั่นคงในอาชีพ สามารถใช้เป็นหลักประกันในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ทั้งนี้ต้องมีการติดตามผลการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่องให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด เกษตรกรจะมีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

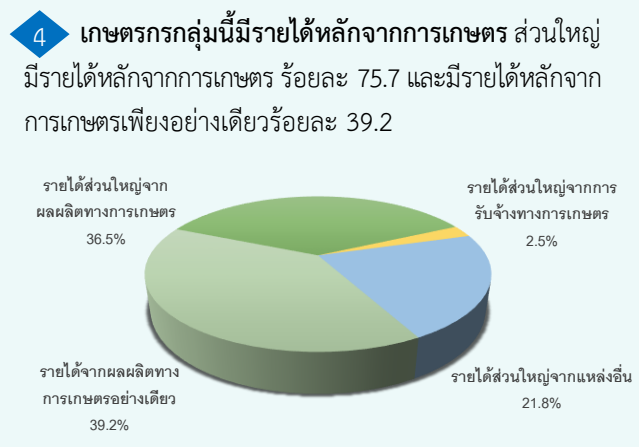
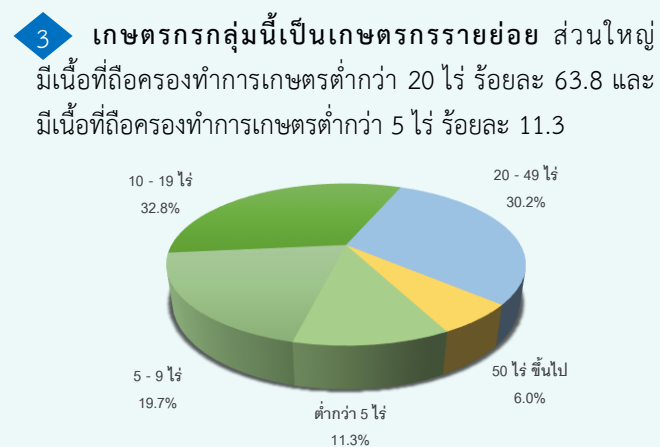
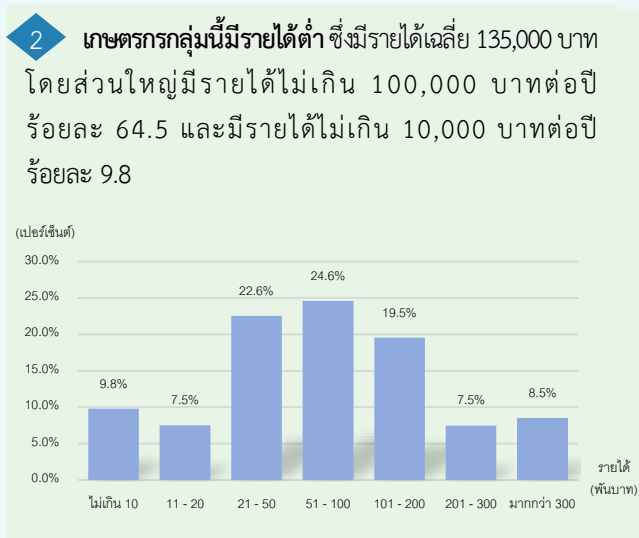
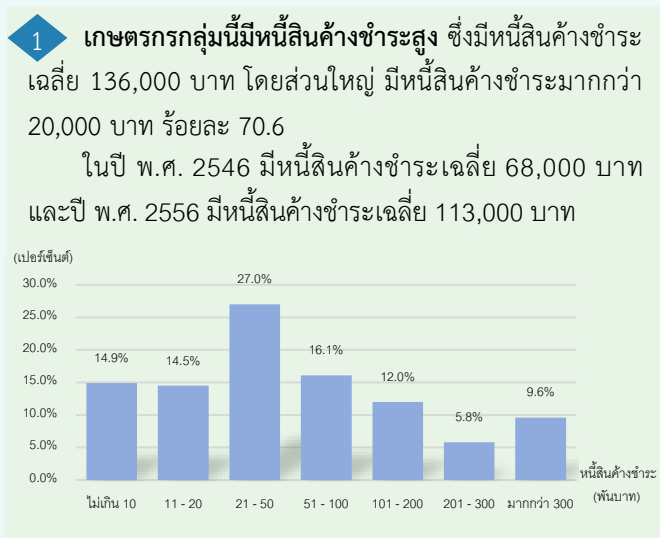

(3) หนี้สินเกษตรกรไทย

หนี้สิน ยังคงเป็นปัญหาของเกษตรกรไทยมาโดยตลอด ถึงแม้ภาครัฐจะมีนโยบายและมาตรการแก้ไขหนี้สินของเกษตรกรอย่างต่อเนื่องแต่ปัญหานี้สินของเกษตรกรยังคงมีอยู่เช่นเดิมดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน ตั้งแต่ประเทศไทยมีการจัดเก็บข้อมูลหนี้สินของเกษตรกรจากสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2536 มีเกษตรกรที่มีหนี้สินร้อยละ 42.8 ในปี พ.ศ. 2546 มีเกษตรกรที่มีหนี้สินร้อยละ 59.3 ในปี พ.ศ. 2556 มีเกษตรกรที่มีหนี้สินร้อยละ 53.1 และในปี พ.ศ. 2566 มีเกษตรกรที่มีหนี้สินร้อยละ 71.1

หากวิเคราะห์เฉพาะผู้ที่รายงานหนี้สินทางการเกษตร จำนวน 3.8 ล้านครัวเรือน พบประเด็นสำคัญ ดังนี้

5 เป็นที่น่าสังเกตว่า เกษตรกรประมาณ 1 ใน 3 ของเกษตรกรที่รายงานหนี้สินทางการเกษตร หรือราว 1.3 ล้านครัวเรือน เป็นเกษตรกรรายย่อย ที่มีรายได้หลักจากการเกษตร และมีรายได้ต่ำ โดยปัญหาดังกล่าวกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ พบมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้ เกษตรกรกลุ่มดังกล่าวมีหนี้สินค้ำชำระเฉลี่ย 96,319 บาท ขณะที่รายได้เฉลี่ยเพียง 45,224 บาทต่อปี ส่งผลให้มีหนี้สินค้ำชำระเฉลี่ย สูงกว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ 2.13 เท่า ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืช จำนวน 1,277,535 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ จำนวน 417,018 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่น้ำจืด จำนวน 22,889 ครัวเรือน และทำนาเกลือสมุทร จำนวน 8 ครัวเรือน

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าสถานการณ์หนี้สินของเกษตรกรไทยยังเป็นที่น่ากังวล โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้ต่ำและมีหนี้สินค้ำชำระมากกว่ารายได้ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งดำเนินมาตรการแก้ไขปัญหาให้กับเกษตรกรกลุ่มนี้อย่างเป็นรูปธรรมและครอบคลุมทุกพื้นที่ทั่วประเทศ อาทิ การส่งเสริมการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร ทั้งจากการเพิ่มประสิทธิภาพและมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร การสร้างอาชีพเสริมเพื่อลดความเสี่ยงด้านรายได้ ตลอดจนการกำหนดมาตรการช่วยเหลือปัญหาเกษตรกรที่มีหนี้สินในระยะยาวต่อไป

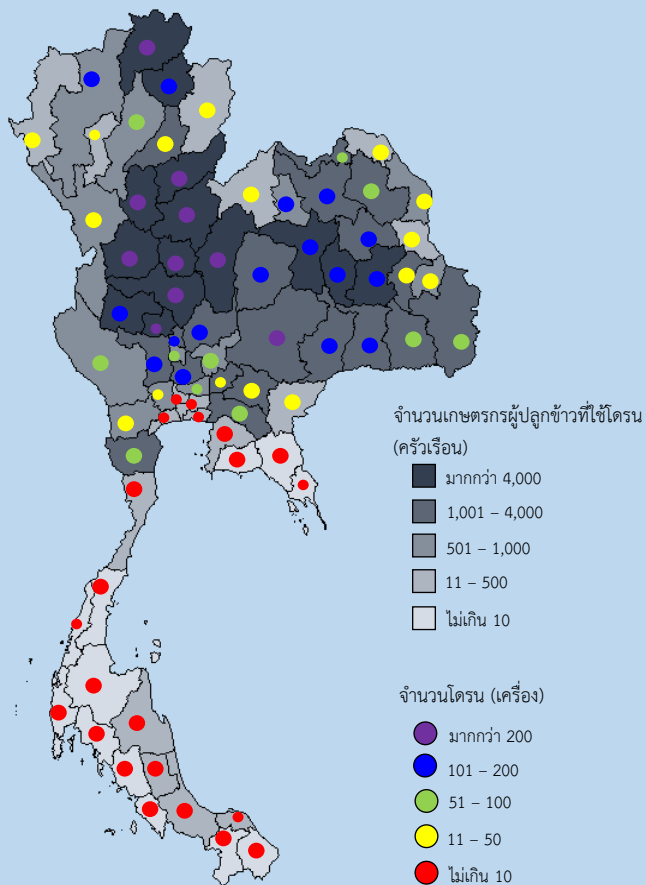
(4) โดรนเพื่อการเกษตร ยกระดับรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าว

ปัจจุบันเกษตรกรมีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้โดรน ซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทในภาคการเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2563 เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. 2565 รัฐบาลได้อนุมัติให้นำโดรนมาใช้ในการเกษตร พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการใช้บริการเทคโนโลยีโดรนเพื่อการเกษตร และในปี พ.ศ. 2566 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้เก็บข้อมูลการใช้โดรนของเกษตรกร ในโครงการสำมะโนการเกษตร พ.ศ. 2566 พบว่า มีเกษตรกรที่ใช้โดรนเพื่อการเกษตรทั้งสิ้นร้อยละ 5.5 ของเกษตรกรทั่วประเทศจำนวน 8.7 ล้านครัวเรือน กระจายอยู่ในทุกจังหวัด ซึ่งมีทั้งการใช้โดรนพ่นยาปราบศัตรูพืช และใช้ปลูกหรือหยอดเมล็ด โดยพบเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีการใช้โดรนมากที่สุด 1.8 แสนครัวเรือน และมีโดรนประมาณ 8,000 เครื่อง

1 เกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ใช้โดรนมีอยู่ในทุกจังหวัด

จังหวัดที่มีการใช้โดรน 5 อันดับแรก ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์ และกำแพงเพชร

จำนวนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่ใช้โดรนและจำนวนโดรน รายจังหวัด

2 โดรนที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นของผู้รับจ้าง

โดยมีร้อยละ 89.9 ผู้ที่ใช้โดรนจากแหล่งอื่น ๆ เช่น สหกรณ์ หรือกลุ่มเกษตรกร และหน่วยงานของรัฐ มีร้อยละ 8.4 และมีโดรนที่เป็นเจ้าของร้อยละ 3.8

ร้อยละของผู้ใช้โดรน ตามแหล่งที่มาของโดรนเพื่อการเกษตร

3 ผู้ที่ใช้โดรนมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่มากกว่าผู้ไม่ใช้โดรน

โดยผู้ที่ใช้โดรนส่วนใหญ่มีเนื้อที่ปลูกข้าว 20.0 ไร่ และมีเนื้อที่เฉลี่ย 20.6 ไร่ มากกว่าผู้ที่ไม่ใช้โดรน นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ใช้โดรนมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ และรายได้จากผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงกว่าผู้ที่ไม่ใช้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ เป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานชุดแรกที่สะท้อนภาพการใช้โดรนเพื่อการเกษตรของประเทศไทย หากจะมีการประเมินความคุ้มค่าของการใช้โดรนเพื่อการเกษตรในทุกมิติ ทั้งในการเพิ่มผลผลิต ลดการจ้างแรงงานคน รวมทั้งการลดภาระงานหนักให้กับเกษตรกร ควรมีการจัดเก็บข้อมูลเกษตรกรกลุ่มนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงลึกในประเด็นดังกล่าว สำหรับการจัดทำข้อเสนอเพื่อปรับปรุงการใช้โดรนเพื่อการเกษตรได้อย่างเหมาะสม ให้เกิดประโยชน์แก่เกษตรกรและภาคการเกษตรอย่างแท้จริง